

Гуманітарний Форум
«Відродження, оновлення і розвиток людини»
25 квітня 2006 року Київ, Україна

Пленарне засідання
Катастрофи як глобальна проблема і спільна
відповідальність

Модератор:

Андрій Мірошніченко (Міжнародний Гуманітарний Фонд Україна 3000).

Головною метою Форуму «Відродження, оновлення і розвиток людини» є налагодження діалогу навколо гуманітарних проблем, пов'язаних із катастрофами. Ми зібралися тут за день до двадцятиріччя Чорнобильської катастрофи, але, пам'ятаючи про цю трагедію Чорнобильської катастрофи, ми б хотіли щоб сьогодні ми говорили не тільки про Чорнобиль, а взагалі про катастрофи. Тому що ми хочемо, щоб все людство пам'ятало Чорнобиль, пам'ятало трагедію Нового Орлеану, пам'ятало трагедії землетрусів, цунамі. І ми хочемо, щоб сьогоднішня розмова була в першу чергу через призму людини. Наше завдання в першу чергу це розмова про людину, її розвиток, оновлення і створення умов для мирного розвитку всього суспільства. Саме такий підхід було закладено у роботу Організаційного Комітету, який розпочав роботу свою майже рік тому. Цю роботу очолила Голова Наглядової Ради Фонду «Україна-3000» Катерина Ющенко, яка в свою чергу стала і Головою Організаційного Комітету сьогоднішнього форуму. Саме Катерині Ющенко, Голові Наглядової Ради Фонду «Україна 3000», дружині Президента України, я надаю слово. Дякую.

Пані Катерина Ющенко. Голова Наглядової Ради Міжнародного Фонду «Україна 3000», Голова Організаційного Комітету Форуму, дружина Президента України.

– Я із задоволенням вітаю вас на відкритті нашого Форуму «Відродження, оновлення і розвиток людини». Я хотіла би подякувати представникам багатьох країн, які відгукнулися на нашу ініціативу розглянути складні проблеми розвитку і розпочати діалог, присвячений серйозним гуманітарним питанням, які поставила на порядок денний ця трагедія, подякувати усім партнерам, що допомогли нам у організації цього Форуму, а

так само наших спонсорів. Так само дозвольте мені подякувати своїм друзям докторам Зенону Матківському і Олесю Кузьмі, які багато років присвятили допомозі дітям Чорнобиля, допомозі дітям у всіх шпиталях, притулках по всій Україні, допомозі тим, хто її найбільше потребує. Я дуже рада тому, що вони вирішили бути нашими партнерами і в новому проекті, розрахованому на допомогу дитячим лікарням, з метою вдосконалити умови догляду там, підвищити забезпечення устаткуванням. Крім іншого ми прагнемо допомогти у створенні найкращої лікарні у Києві, аби не треба було посилати дітей закордон, аби там вони могли отримати найкращу допомогу. Мабуть багато людей пам'ятають той момент, коли вони дізналися про Чорнобиль. Я дуже добре пам'ятаю. Я тоді навчалася у Чикагському університеті, і ввечері по телевізору передавали випуск новин. Там було зображено мапу Радянського Союзу, і там, де була Україна стояв символ радіації. Ніхто тоді не знав, що то було, бомба чи якась ядерна станція. Я телефонувала своїй родині, і важко було додзвонитися. Мабуть, усі пам'ятають ті хвилини, трагічні хвилини. Дорогі друзі! Ми розпочинаємо наш Міжнародний Гуманітарний Форум «Відродження, оновлення і розвиток людини». Перед усім дозвольте мені подякувати представникам багатьох країн світу, які відгукнулися на нашу ініціативу розглянути складні проблеми розвитку, висловити міркування, виробити спільний план дій на майбутнє. Ми зібралися у переддень двадцятої річниці Чорнобиля, Чорнобильської катастрофи. Цей день став точкою відліку, яка наблизила світову спільноту до усвідомлення того, що катастрофи – це проблема не окремих народів та держав. Глобальні лиха, до яких належить і Чорнобиль - це трагедія усього людства. Ми усвідомлюємо, що Чорнобильська катастрофа має безліч вимірів. У фокусі уваги нашого Гуманітарного Форуму - оновлення і розвиток людини. Досвід пережитої біди змушує нас зосередити увагу на глибинному питанні, питанні розвитку людини у суспільстві, посиленні відповідальності перед майбутнім. Ми маємо намір не тільки вшанувати пам'ять про події Чорнобиля, але започаткувати постійний діалог з питань спільного майбутнього в умовах зростання ризиків техногенного характеру. Для цього ми запропонували поділитися своїм баченням запрошених з усього світу відомих осіб, які сьогодні формують майбутнє своїх країн: філософів, психологів, соціологів, екологів, лікарів, економістів, фізиків і митців, використовуючи для діалогу спільний знаменник – питання безпеки і розвитку людини. Започатковуючи діалог з питань розвитку після катастроф, ми наважилися винести на розгляд питання, на які нелегко знайти відповідь. Які уроки катастроф ми вивчили і які лишилися непоміченими? Яку інформацію для нас несуть природні та рукотворні лиха? Що ми маємо зрозуміти? Куди і як рухатися далі? Головний урок ми вже усвідомили. Перший засвоєний урок – говорити правду. Ми кладемо його в основу початку діалогу наріжним каменем, щоб знайти істину. Другий урок – позбавитись егоїстичного сприйняття світу при задоволенні поточних потреб. Приймаючи стратегічні рішення, керуватися інтересами людей, особливо прийдешніх поколінь. Третій – визнати неможливість розв'язання глобальних проблем зусиллями одного народу чи країни. Це в свою чергу дає нам розуміння необхідності об'єднуватися не тільки під час стихійних лих, катастроф чи терористичних актів, а і для пошуку шляхів майбутнього розвитку людини в гармонії з природою та вічними законами буття. Ми починаємо усвідомлювати, що світ і події в ньому є цілісними і взаємопов'язаними. Катастрофи свідчать про порушення рівноваги розвитку, яку треба нам навчитися підтримувати усім разом і завжди. Ми стоїмо перед необхідністю рішучих стратегічних кроків. Для їх обґрунтування необхідний діалог вчених, практиків і політиків. Саме такий діалог про відродження, оновлення і розвиток людини ми починаємо зараз. Ми очікуємо ідей, думок, пропозицій, наукових відкриттів, які допоможуть нам сьогодні відчути, що ми починаємо працювати разом, ми не самотні у цьому світі, нам простягнуть руку допомоги у випадку нещастя, ми готові відгукнутися на горе ближнього, у нас є сили і мужність протистояти біді. Дорогі друзі! Символом нашого Форуму є лелека, яка ніжно обіймає земну кулю. Лелеки кожної весни прилітають в Україну, щоб виростити своїх дітей. Селяться вони біля домівок добрих людей, де

відчувають ласку, любов та безпеку. Велике щастя і гордість для українців мати біля оселі лелече гніздо. Цього року лелеки знову прилетіли в Україну і прилетять наступного року, і ми маємо надію, що прилітатимуть завжди і до вас. Я дякую вам.

Андрій Мірошніченко:

– Двадцять років тому Польща стала першою європейською країною, яка потрапила під дію радіації після Чорнобильської катастрофи. Польща стала першою країною, яка зрозуміла, що для глобальних катастроф не існує кордонів. Саме ця країна була одною з перших країн, яка простягнула руку допомоги Україні в той складний час. Я запрошую до слова дружину Президента Польщі Качинську Марію.

Пані Марія Качинська. Перша Леді Польщі:

Переклад було здійснено на англійську та російську мови

Андрій Мірошніченко

– Перш ніж я надам слово наступному доповідачеві, я хотів би пригадати інші організації, які надали допомогу в організації цього Форуму: ПРООН в Україні, ЮНЕСКО, Міжнародні гуманітарні організації «Жіноча Громада», «Лікарі Чорнобиля» та «Друзі дітей». Ну, а тепер, я надаю слово панові Коїширо Мацуура, Генеральному Директорові ЮНЕСКО. Він обіймає цю посаду з 1989 року, був послом Японії в Андоррі і Франції, він вивчав право в Токійському університеті, а економіку в Пенсільванії. Пан Мацуура розмовляє французькою, іспанською, англійською і японською.

Пан Коїширо Мацуура. Генеральний директор ЮНЕСКО.

– Шановна пані дружина Президента України, пані та панове! Мені дуже приємно бути присутнім на відкритті цього Форуму, присвяченому двадцятій річниці Чорнобильської трагедії. Вчора мені довелося взяти участь разом з Президентом Ющенко у відкритті Міжнародної Конференції, яка охоплює усі аспекти Чорнобильської катастрофи, яка дала нагоду запросити видатних науковців, вчених для того щоб поділитися думками щодо накопиченого досвіду і я хочу подякувати широко пані Ющенко за її особисті зусилля, за діяльність Фондації «Україна-3000» і за всю благодійну діяльність, а також за організацію цього Форуму. Я аплодую її ініціативам. Людство має величезні технологічні досягнення за останні століття. Разом з тим, ця медаль має зворотну сторону, і людям доводиться зіштовхуватися все частіше з техногенними катастрофами. Технологічні катастрофи – це те, що призводить до погіршення рівня життя, і разом з тим технологія допомагає боротися за його покращення. Якщо йдеться про генерацію електроенергії за рахунок ядерної енергетики, то треба пам'ятати про те, що такі катастрофи, як Чорнобильська мають дуже серйозні наслідки для життя людей і також погіршують екологічну ситуацію. Один з ключових уроків Чорнобильської катастрофи полягає в тому, що ми не можемо і не повинні чекати наступної аналогічної катастрофи. Ми повинні заздалегідь здійснювати заходи для того, щоб запобігати таким катастрофам. Тому ми повинні орієнтуватися на реалії сьогоденного життя. Ми повинні орієнтуватися на довгострокові програми, ми повинні покладатися на це більше, ніж на гуманітарну допомогу після того, як така катастрофа сталася. Отже, готовність та запобігання – це, власне, найгуманітарніші дії за своїми наслідками. Звичайно, якщо така катастрофа відбувається, необхідно негайно допомагати людям, необхідно мати плани ліквідації наслідків таких катастроф, і треба сказати, що Чорнобильська катастрофа показала, як важливо мати не тільки участь одного уряду, а й участь міжнародної спільноти, як ми маємо зараз за досвідом наслідків Чорнобильської аварії. Звичайно, це не можна відділяти від питань постійного сталого розвитку, і такий розвиток може бути забезпечений тільки через освіту та науку. У цьому зв'язку, ЮНЕСКО відіграє дуже важливу роль і має дуже важливий мандат у сприянні освіті та сталому розвитку в рамках

програми 2005-2014 років. Через цю програму ми дозволяємо... ми можемо координувати цілу низку заходів на місцевому національному та міжнародному рівні для того, щоб сприяти сталому розвитку. Наука, на яку націлена діяльність ЮНЕСКО, є головним інструментом для того, щоб забезпечити ретельний аналіз цих фактів щодо концепції того, як можна запобігати таким катастрофам, яким чином запобігати тяжким наслідкам у тому разі, якщо така катастрофа сталася, яким чином можна забезпечити захист довкілля. Багато катастроф відбулися протягом останніх десятиліть, і міжнародна спільнота зіштовхувалася з дуже складними викликами та завданнями. Головне у такій реакції – це співпрацювати, діяти активно і рішуче. Ми повинні розуміти важливість спільних дій, ми повинні розуміти, що затримки в таких реакціях гальмують загальний розвиток. Ми також повинні розуміти ключову роль, яку відіграють наука та технологія в боротьбі проти бідності, у забезпеченні безпеки людства. Я щиро сподіваюся на те, що цей Міжнародний Форум сприятиме поглибленню нашого розуміння, необхідності краще оцінювати та відстежувати ризики для того, щоб запобігати техногенним катастрофам. Нам необхідно визначити, яким чином ми можемо поєднати наукові та технологічні знання у цю мережу запобігання катастрофам. Я хочу підтвердити налаштованість ЮНЕСКО на дії, спрямовані запобіганню катастрофам, на сталий розвиток, і також я сподіваюся, що з підтримкою міжнародної спільноти ми зможемо переконати тих, хто приймає рішення про те, що розвиток гуманітарних заходів повинен йти пліч-о-пліч із сталим розвитком, із розвитком подальшим науки та з ретельним плануванням. Дякую вам за вашу увагу.

Андрій Мірошніченко:

– Щиро дякую Вам, пане Мацуура. Наш наступний доповідач Хуан Мануель Суарез де Торо Риверо, Президент Міжнародної Федерації Червоного Хреста та Червоного Півмісяця. Це дуже відома гуманітарна організація, яка, мабуть, що має найтривалішу історію у порівнянні з усіма. Пан де Торо Ривера працює у Червоному Хресті з 1997 року, з 1994 року він працював у Червоному Хресті Іспанії, він є професором Університету Лас-Палмас на Канарських островах, також директором транспортної компанії. Він має низку нагород від Червоного Хреста, а також від іспанського уряду. Прошу вас, пане Торо.

Пан Хуан Мануель Суарез де Торо Риверо: Президент Міжнародної Федерації Червоного Хреста та Червоного Півмісяця

Катастрофи як глобальна проблема і спільна відповідальність

– Ваша Високоповажносте, пані Ющенко, шановні пані та панове! Від імені Міжнародної Федерації Червоного Хреста та Червоного Півмісяця я хотів би подякувати вам за запрошення взяти участь у цій важливій Конференції. Двадцята річниця Чорнобильської катастрофи та її жахливих наслідків – найважливіша нагода згадати усіх тих, хто й досі відчувають її у своєму житті. Втім слід докласти ще набагато більше зусиль щоб спільноти, які проживають у регіонах, що постраждали від Чорнобиля змогли повернутися до повноцінного життя. Сьогодні наше головне завдання продовжувати впродовж багатьох років надавати підтримку постраждалим, які її потребують. Саме тому ми щиро сподіваємося і очікуємо, що цей діалог зближить нас у наших намаганнях визначити, розробити, реалізувати тривалі раціональні заходи для людей, що живуть у зонах, забруднених Чорнобильською аварією. Усі, хто тут присутній знають про вплив радіації під час Чорнобильської катастрофи на стан здоров'я і життя людей в найбільш забруднених зонах. Нам усім також відомо про значне зростання рівня захворювань на рак серед населення, яке проживає у цих регіонах. Цей факт, пов'язаний із здоров'ям, набуває ще більшого значення з огляду на те, що від цієї хвороби перш за все страждають діти та підлітки, особливо ті, які народилися в час, коли відбувалася аварія, бо на той час ще не досягли вісімнадцяти років свого життя. Не слід забувати, що інші негативні наслідки

впливу на здоров'я і досі залишаються значною мірою невідомі. Наукові дослідження і діалог мають тому тривати з використанням думок та досвіду людей, які проживають у близьких до Чорнобиля регіонів. Під час аварії в Чорнобилі роль українського Червоного Хреста була особливо помітною. Товариство відразу надало матеріальну та соціальну підтримку постраждалим жертвам через мережу відділень волонтерів, допомогли в евакуації людей з зараженої території, забезпеченні екологічно чистих харчових продуктів і психологічній підтримці та в інших заходах. З початку Чорнобильської програми у 1990 році у трьох країнах було надано допомоги більш ніж трьом мільйонам людей медикаментами, мультівітамінами, інформацією щодо охорони здоров'я, психологічною підтримкою, а також проведено скрінінг більш ніж 810 тисяч людей. З 1997 року Програмою було зареєстровано 1120 випадків захворювання на рак щитовидної залози в загальній кількості більше 6 тисяч. З тих людей померло лише двоє. Вчасна діагностика раку щитовидної залози забезпечує високі показники лікування. Перевага, яку ми пропонуємо, полягає в тому, що Червоний Хрест працює у віддалених зонах, допомагаючи постраждалому населенню сільських місцевостей, де люди не мають доступу до таких життєво необхідних послуг. Захворювання на рак щитовидної залози щойно підтверджується пересувними лабораторіями Червоного Хреста, хворих направляють на лікування до медичних закладів у найближчих містах. Така діагностика, таким чином, рятує сотні життів щороку. Ця допомога надається і досі через двадцять років після аварії. Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста визнає, що потреба у цій підтримці є актуальною і сьогодні. Ми, представники Міжнародної Федерації, і далі шукаємо підтримки для продовження ведення цієї роботи. Як і при всіх катастрофах жодна організація чи установа не може діяти самотужки. В цьому зв'язку слід координувати зусилля для боротьби із зростаючою проблемою раку щитовидної залози, оскільки постійне зростання рівня захворювання на цей вид раку досягне вершини протягом п'яти наступних років, після чого вірогідно буде й надалі залишатися однією з найважливіших проблем. Сьогодні, коли ще не відшукано усі раціональні способи розв'язання проблем у більшості віддалених регіонів, конче треба скористатися зовнішніми ресурсами, які безпосередньо і далі підтримували б гуманітарні програми. Наша робота у відповідь безпосередніх гуманітарних потреб може бути доцільною впродовж тривалого періоду в тому разі, якщо одночасно приділяється увага тривалому задоволенню потреб у плані здоров'я, і саме це є завданням урядів, зокрема Білорусі, України та Російської Федерації, саме країн, що безпосередньо постраждали від трагедії. Їхню роботу має підтримувати глобальна спільнота, міжнародні й місцеві організації мають докладати спільних зусиль з тим, щоб знайти раціональні способи розв'язання відповідних проблем. Уроки, отримані від роботи гуманітарних організацій, мають стати предметом вивчення і усвідомлення урядами. Єдиний ефективний спосіб інтеграції отриманих уроків – планування заради розвитку інфраструктури, охорони здоров'я, здатної задовольнити потреби постраждалого населення впродовж довготривалого періоду, особливо у слабше розвинутих регіонах. З огляду на вищезазначене ми сподіваємося, що тривалі зусилля товариств Червоного Хреста будуть визнані, і в близькому майбутньому їхня робота триватиме і далі на благо охорони здоров'я в віддалених спільнотах. Наш досвід співпраці з агенціями Організації Об'єднаних Націй є досить значним. Тривала координаційна робота ПРООН є надзвичайно важливою. Саме тому робота агенції в плані допомоги людям, що живуть з проблемою Чорнобиля, має тривати аби повністю інтегруватися в рамки координації ПРООН завдяки ініціативі таких організацій як Міжнародна Чорнобильська дослідницька та інформаційна мережа, інформаційний веб-сайт Чорнобиля, також Програма співробітництва і реабілітації, тощо. Це також найкращий спосіб зміцнення зусиль, просування інтересів у міжнародні спільноти і місцеві органи самоврядування з метою підкреслити справжні відповідні потреби спільнот у цих забутих регіонах. Стратегія пропагування потреб має ґрунтуватися на спільні зусилля, уможливлючи висловлення думок постраждалим спільнотам,

привернення уваги до їхніх потреб з боку політиків і розробників програм допомоги. Міжнародна Федерація надає особливого значення вшануванню цієї річниці. Саме тому, окрім цього заходу, робота Федерації представлена в Києві, а також на заході, організованому ООН в Нью-Йорку, Мінську. І на завершення, я ще раз хочу підкреслити необхідність у тривалій міжнародній підтримці для людей, котрі живуть з наслідками Чорнобильської аварії і житимуть ще впродовж багатьох років, а також у підтримці, якої потребуватимуть уряди країн та спільноти в пошуках сталих рішень, які б їм допомагали. Ми і наші учасники, національні товариства, беремо на себе зобов'язання і надалі надавати таку підтримку і виконувати наше завдання. Ми схвалюємо всі ті обнадійливі слова, які ми почули від інших. Наше завдання отримати суттєвий результат для вразливої частини населення. Дякую вам за увагу.

Андрій Мірошниченко:

– Готуючись до Форуму, переглядаючи матеріали, я потрапив на цікавий матеріал, який називається «Життєві тези Паоло Коельо». Дві з них було сформульовано наступним чином. Перша: **«Кожна людина повинна знати дві мови. Мову суспільства та мову передбачення. Одна потрібна для спілкування з іншими людьми, інша, щоб розуміти послання згори»**. Друга: **«Все, що здійснюється зараз, створює майбутнє та є платою за помилки минулого»**. Ці дві тези, на мій погляд, дуже збігаються з тематикою нашого Форуму. Якщо я не правий, то виправити мене може тільки автор цих строк, а саме, відомий письменник Паоло Коельо. Я запрошую на сцену Паоло Коельо. Його виступ – «Загальне бачення, еволюція, катастрофи, людина, майбутнє».

Пан Паоло Коельо: письменник (Бразилія).

Загальне бачення: еволюція, катастрофи, людина майбутнє

– Шановна пані дружина Президента Катерина Ющенко, пані та панове! Як ви сказали на цій презентації, я також пам'ятаю той день, коли ми в Бразилії почули про цю катастрофу. Власне, ми були досить далеко від місця катастрофи, але далі усвідомлюеш, що речі, які стосуються однієї людини чи групи людей, можуть позначитися на усьому людстві. Під час мого першого візиту в Україну, коли я був тут вперше, я розпитував про Чорнобиль. І я вирішив піти до Чорнобильського музею. Я був просто до сліз зворушений тими наслідками, які мала ця катастрофа. Я спілкувався з дуже молодими своїми читачами. Я вирішив написати для них статтю про свої враження. Отже, справа в тому, що я веду колонку в декількох тижневиках різних країн, і я поділюся у цих колонках своїми враженнями від Чорнобиля. Ця стаття була надрукована, і, як це мене не дивувало, більшість людей вже просто забули про цю катастрофу Чорнобильську. Може, деякі з них дуже молоді і вони не можуть це пам'ятати, тобто їм було три чи чотири роки, коли ця катастрофа сталася. Інша причина, що люди якісь інші не знаходилися близько від місця цієї катастрофи. Я був просто шокований цим, тому що я був переконаний у тому, що всім все добре відомо, і так воно і виглядає, тобто ви дзвоните у дзвін, але не усвідомлюється масштаб цієї катастрофи. Саме тому цей Форум, зараз організований, відіграє винятково важливу роль для того, щоб люди не забували про ті речі, які можуть торкнутися кожної людини у світі. Ми знаємо, що Чорнобильська зона відроджується. Ми бачимо, що відбувається у світі фауни і флори. Є досить багато суперечок, щодо наслідків цієї радіації. І, отже, ми маємо тут поставити наголос на важливості того, що треба намагатися перетворити чи трансформувати трагедію у щось таке позитивне. Я дуже вдячний вам за організацію цієї події, за те, що ви підіймаєте обізнаність людей про це, навіть тих, яких це не торкнулось це лихо, може тих, хто навіть ще не народився, коли ця катастрофа сталася. І цей Форум, присвячений річниці цієї трагедії, справді допоможе нам знов таки повернутися до важливості питань того, як ми маємо спілкуватися з технологією. Я

думаю, що ми можемо винести серйозні уроки з трагедії, звичайно, перший та найважливіший з них те, що це не повинно трапитися знову. Далі нам треба вчитися, як утримати під контролем ці катастрофи, які створює сама людина. Саме цим ми і будемо займатися, отже, для мене дуже велика честь, що мене запросили сюди. Я не науковець, я не лікар, я не експертний фахівець з радіації, але я людина. І я знаю, що те, що торкається однієї людини, в решті решт потім торкнеться і всього людства, і Чорнобиль це добрий приклад цього. І головне не забувати, не давати людям забувати про те, що сталося тут двадцять років тому. Дякую вам за вашу увагу.

Андрій Мірошніченко:

– Наш наступний доповідач, пан Фабріціо Саккомані, Віце-президент Європейського Банку Реконструкції і Розвитку. Пан Саккомані працює на цій посаді з 2003 року. До цього він був директором відділу міжнародних відносин Банку Італії. Він є членом низки міжнародних комітетів Європейського Союзу, у Європейському Центральному банку і також у групі Великої сімки. Він є магістром з питань економіки, він займався також питаннями економіки у Принстонському університеті.

Пан Фабріціо Саккомані. Віце-Президент Європейського Банку Реконструкції і Розвитку

– Шановна пані дружина Президента, пані та панове, шановні учасники! Для мене велика честь мати змогу взяти участь у цьому Форумі, присвяченому річниці Чорнобильської катастрофи, і також заявити від імені міжнародної спільноти, що ми повинні зробити все належне для того, щоб таке не повторилося. Я дуже радий тому, що мене запросили на Гуманітарний Форум. Я хочу сказати, що не часто можна зустріти представників банків, які беруть участь у таких заходах. Втім ЄБРР – це дуже особливий банк. Він досить унікальна установа, ми маємо мандат сприяти переходу до ринкової економіки і ми не маємо права прямо фінансувати соціальні проекти. Але, разом з тим, наше завдання – це захист довкілля, це сприяння ядерній безпеці, відповідно ми створюємо нові підприємства, нові робочі місця, створюємо нагоди для створення нових робочих місць. Отже, я можу сказати, що ЄБРР і справді має свою роль у саме гуманітарному розвитку. І, якщо ви дозволите, я скажу кілька слів про те, що вдалося нам зробити у зв'язку з Чорнобильською катастрофою. З 1995 року рахунок ядерної безпеки, який ми контролюємо, накопичує фонд, для того, щоб забезпечити безпеку у Чорнобилі. Я хочу сказати, що ми дуже високо цінували дуже мужнє рішення України закрити четвертий блок. Ми знаємо, що і з економічної, і з соціальної точок зору це було дуже важке рішення, але з точки зору безпеки альтернативи не було. Отже, ми пишаємось тим, що ми саме надавали підтримку уряду України у здійсненні цього проекту. Також у зв'язку з закриттям Чорнобилю Банк ухвалив позику на модернізацію блоків у Хмельницькому та Рівному. Програма поліпшення безпеки є дуже важливою для нашого Банку, вона вписується у загальну програму підвищення безпеки решти українських атомних електростанцій. Банк також керує Фондом «Укриття», де шукаються технічні рішення. Європейська Комісія і уряди Європи внесли більше 400 мільйонів євро на Фонд цього рахунку для перетворення України на безпечну країну. Треба сказати, що деякі люди проявляють нетерпіння. Вже двадцять років минуло, але нічого не відбувається, здається. Проте треба розуміти яке складне це завдання – перетворення такого об'єкту на повністю небезпечний з точки зору технічного вирішення проблеми. Ми розуміємо, який це величезний виклик робота з такою проблемою. Та структура, яка була побудована дуже нашвидкуруч в 1996 році, звичайно, не проектувалася належним чином. Сама ситуація була дуже небезпечною, і зараз залишається такою. Є досить великий рівень радіації в середині цього укриття, і нам необхідно гарантувати забезпечення стандартів безпеки для тих працівників, які працюють на цьому об'єкті. Безпека – це найголовніше, тут не можна

йти на компроміс. Я хочу із задоволенням вам повідомити про те, що всі підготовчі роботи до проекту нової інфраструктури вже завершено. Звичайно, я хочу сказати, що, наприклад, ми профінансували спеціальні приміщення, де робітники змінюють одяг. Це, здається, незначна річ, коли вони заходять на об'єкт і виходять, але треба розуміти, що якщо ви зайдете на цей об'єкт, ви зрозумієте, наскільки важливо вирішувати такі на перший погляд дрібні питання. Я хочу сказати, що усі, хто працює на об'єкті дуже ретельно обслідуються. Це також наша програма, і ця програма націлена на захист здоров'я цих працівників. Але знов таки за наслідками такого обслідування робітники не допускаються до роботи, якщо є вже проблеми із здоров'ям. Звичайно, одне з головних завдань нашої програма це зменшення ризику руйнування існуючої структури. Відбуваються поточні ремонтні роботи, відбуваються заходи стабілізації як зовнішніх, так і внутрішніх структур «Укриття». Деякі з найскладніших завдань цього проекту, такі як стабілізація, зокрема недоступних ділянок всередині саркофагу, вже виконано. Але результати цих робіт не можна побачити зовні. Я певний в тому, що до кінця цього року цей дуже складний проект буде завершено, і він значним чином зменшить небезпеку для тих, хто працює у зоні. У рамках плану імплементації проекту «Укриття», побудованого конфайменту над саркофагом, було докладено чимало зусиль для того, щоб спроекувати таку структуру, яка буде стримувати радіоактивний пил, яка буде запобігати попаданню води до саркофагу. Це дуже важливий проект, це справжній виклик, але це також і нова можливість. Після завершення цього проекту українська економіка сприятиме переходу української економіки до нових умов роботи. Будуть створені умови для успішного вирішення більш масштабних промислових проектів. Я хочу запевнити вас в тому, що в цих зусиллях ми будемо завжди підтримувати Україну, ми будемо дбати про дотримання стандартів ядерної безпеки, будемо підтримувати Україну та її народ. Щиро вам дякую.

Андрій Мірошніченко:

– Я хотів би зараз запросити до слова не просто шановну гостю нашого Форуму, а людину, яка є, напевно, одною з не багатьох політиків і парламентаріїв, людину, яка може говорити про Чорнобильську катастрофу професійно і з гуманітарної, і з технічної точок зору. Тому що до парламентської роботи пані Ергма працювала в Академії наук і є фаховим фізиком. Я запрошую до слова Віце-президента Парламенту Естонії пані Ене Ергма.

Пані Ене Ергма. Віце-Президент Парламенту Естонії
Гуманітарні катастрофи і відповідальність вчених

– Високоповажна пані Перша леді, Ваші Високостойності, пані і панове! Стою я тут перед вами, як член Естонського Парламенту, Віце-голова цього органу. В той самий час я хотіла би скористатися з цієї нагоди, щоб звернутися до вас, як науковець, бо я набагато більше займалася науковими дослідженнями, аніж політикою. Тому хотіла би поговорити про роль, що відіграє наука у суспільстві. Можливо, це здасться вам не дуже пов'язаним з нашою сьогодишньою темою, але насправді так воно і є. Від початку 20 століття наука дедалі більше чинила вплив на життя суспільства, тож тепер ми говоримо про те, що це роль величезна не лише з огляду на кількість дослідників, але й тому що наукові дослідження міняють наше життя. І, звичайно, ми повинні пам'ятати про те, що завоювання науки покращують життя багатьох людей, зокрема в країнах, що розвиваються. З іншого боку, ми також свідомі того, що брак зусиль, спрямованих на те, щоб поставити завоювання науки, створюють величезні тертя в середині суспільства, навіть у цих країнах. Тож, в чому полягає відповідальність науковця перед суспільством? Емануїл Кант казав колись, що є дві речі, що наповнюють наше життя і викликають наше зачудування. Це зорі над нами і моральний закон в нас. Також писалося про те, що відповідальністю науковця є не лише його наукова вдача. Дуже часто науковці забувають

про відповідальність перед суспільством. Декарт і Бейконт про це пам'ятали, але пам'ятали і інші після них. Перша Світова війна змінили ситуацію в зв'язку з появою нових отруйних газів, що поставило на порядок денний питання про етичність діяльності науковців. Відтоді ця тема повсякчас заслуговує на велику увагу, зокрема з появою генної технології і дослідження стовбурових клітин чи клонування людини. Уїльям Бекхест казав, що ризик починається там, де зростає недовіра до нашого прогресу і безпеки. Інша річ, яким чином ми розглядаємо ризик, пов'язаний з прогресом науки і техніки. В 20 столітті людство навчилося тому, як досягнення теоретичної фізики буквально за декілька років перетворити на найпотужнішу зброю на світі. Великою мірою розвиток науки залежить від ресурсів, які виділяються на це. Дві найбільші інвестиції того століття у сфері ядерної фізики і космічних досліджень призвели до великого поступу, але водночас з'явилася і атомна бомба, дві з яких упало на Японію. Це поставило знов моральну дилему, чи несе відповідальність науковець за результати його досліджень. Навіть поява ядерної енергетики і нового джерела дешевої енергії також не було позбавлено цієї дилеми, яка так гостро знову з'явилася після Чорнобильської катастрофи. Моральна відповідальність науковців зростає. Ми бачимо, що наука не лише слугує інтересам суспільства, але й є наслідком приватних інтересів плюс військово-промислове співробітництво. Швейцарська промисловість інвестує в космічну галузь і розуміння світу, який нас оточує, але ми розуміємо, що дослідження в космічній сфері також слугують інтересам військових і тих, хто поруч з ними. В той самий час цікаво зазначити, що громадська думка, яка більшою мірою критично налаштована на космічні дослідження, аніж на ядерні. Звичайно ж, перші приносять завоювання астрономії і подальше вдосконалення телекомунікаційних систем. Космічні дослідження користуються інколи великою підтримкою громади, зокрема згадаю телескоп Хаббал, але не маємо забувати про те, що космічні дослідження пов'язані із великими катастрофами, такими, як мали місце під час запуску космічних кораблів. Нам не треба забувати, що наука може часами заміщати собою релігію, своїми дивами і досягненнями. Втім, водночас не треба забувати, що щороку на автошляхах гине набагато більше людей, аніж за весь час космічних досліджень. Тому моральна відповідальність іноді пов'язана з якимись випадками і просто нещастями. Мусимо сказати, що наукові дослідження також пов'язані з виникненням багатьох інших проблем, скажімо, накопичення так званого космічного сміття в навколосемному просторі. Дуже багато наукових досліджень часто приносять задоволення, які не дають вчасно усвідомити можливі негативні наслідки у віддаленому майбутньому. Тому, я хотіла б ще раз поставити запитання. Якщо науковці несуть моральну відповідальність за наслідки своїх досліджень, чи почує їх вчасно суспільство і політики? Дякую за увагу.

Андрій Мірошніченко:

– Продовжуємо наше пленарне засідання. Зараз я хочу запросити до мікрофону пані Тань Вань Шень, Заступника Голови Всекитайського Фонду імені Сун Цінлинь. Цей Фонд засновано в 1992 році за ініціативою керівництва країни з метою сприяння міжнародній дружбі, сприяння справі об'єднання країн, втілення програм, спрямованих на покращення життя та навчання дітей. Цей Фонд неодноразово відмічався міжнародними нагородами в тому числі у 1997 році Генеральний Секретар ООН нагородив Фонд титулом «Посланець миру». Крім цього пані Тань Вань Шень є уповноваженою Першої леді КНР для участі в нашому Форумі.

Пані Тань Вань Шень. Заступник Голови Всекитайського Фонду імені Сун Цінлинь.

– Шановна пані дружина Президента Катерина Ющенко, пані та панове! Я приїжджаю до вашого міста Києва і везу вам почуття дружби та розуміння від китайського народу і сподівання на відродження вашої країни через двадцять років після Чорнобильської катастрофи. Від імені нашої Фундації я хотіла б подякувати організаторам цього Форуму за запрошення і переказати найтепліші вітання пані Катерині

Ющенко і усім нашим українським друзям і шановним гостям, що приїхали з різних країн. Завтра буде двадцять років після ядерної катастрофи в Чорнобилі. Наші серця тягнуться до людей України, Білорусі, Російської Федерації та інших країн, які постраждали від значних наслідків цієї катастрофи. Після цього український уряд та народ доклали значних зусиль для того, щоб подолати наслідки цієї катастрофи і мали позитивні результати. Геройські вчинки тих людей, які робили все можливе для того, щоб врятувати людські життя викликають у нас велику шану та захоплення. За минулі двадцять років катастрофічні наслідки Чорнобилю відгукнулися у серцях всіх людей світу. Міжнародна спільнота простягла руку допомоги тим країнам, яких торкнулася та катастрофа і запропонувала спільну працю і допомогу у подоланні її наслідків. За останні роки китайський уряд та народ робили все можливе для того, щоб допомогти уряду та народу України подолати наслідки катастрофи. Ця допомога надходила у вигляді медичної допомоги, медичного устаткування. Уряд прийняв рішення про передання допомоги у розмірі 10 мільйонів юанів на 2005 рік. Ці кошти були також спрямовані на подолання наслідків катастрофи. Сьогодні о другій половині дня я буду мати честь бути присутньою при підписанні угоди про технічну співпрацю між Китаєм та Україною, який, звичайно, поліпшить розуміння та взаємодопомогу, яка вже існує між нашими народами. Оскільки ми є другом, ми будемо і далі підтримувати зусилля українців, спрямовані на подолання катастрофи. Ми будемо надавати усю необхідну допомогу українському уряду і народу у розбудові вашої країни. Традиційні узи дружби між нашими народами мають коріння глибоко в історії. Китайці з великою повагою й любов'ю відносяться до українців. Наші стосунки останніми роками розвиваються все краще на основі економічних стосунків, на основі співпраці у технологічній галузі, у галузі освіти, науки, тощо. Люди приїздять один до одного в гості, і, звичайно, це створює дуже позитивні результати для наших народів. Китайський уряд визначив своєю політикою подальший розвиток цих стосунків, і поліпшення співпраці у всіх галузях. І ця політика буде незмінною. У часі ми сподіваємося на подальшу співпрацю з українською стороною у поліпшенні політичної довіри, у зміцненні взаємовигідних зв'язків, що відповідає інтересам обох наших народів і також сприяє миру у світі. Наша Фундація веде досить активний обмін з українськими неурядовими благодійними організаціями. В 2003 році Президент нашої Фундації очолила делегацію, яка відвідала вашу країну, далі вона спрямувала делегацію дітей, які були на міжнародному фестивалі. Наша Фундація сподівається на те, що ми будемо виступати спонсорами подальшого обміну делегаціями у світлі подальшого зміцнення дружніх зв'язків між нашими народами. У світлі заходів, організованих зокрема дружиною Президента Катериною Ющенко, я хочу побажати вам процвітання і добробуту. Щиро вам дякую.

Андрій Мірошніченко:

– А тепер з величезним задоволенням я хочу запросити вельмишановного пана Джона Хербста, це Посол США, який працює на цій посаді з 2003 року. Він є кар'єрним дипломатом. До цього він працював Послом США в Узбекистані, був Радником Консула в Єрусалимі, він був посланником у СНД і також працював Директором регіональних питань у Державному Департаменті. Пан Хербст також працював політичним радником в Тель-Авіві, Москві і в Саудівській Аравії. Він працює з 1979 року у дипломатичній галузі. Від нашої організації, нашої Фундації та інших організацій я хочу щиро подякувати пану Хербсту за цілу низку його ініціатив, ініціатив його дружини, пані Надії Хербст, які виступили з ініціативами, завдяки яким до України надходила допомога на сотні і сотні тисяч доларів. Отже, з великим задоволенням слово надається пану Джону Хербсту, Послу США в Україні.

Пан Джон Хербст. Посол Сполучених Штатів Америки в Україні

– Мені дуже приємно бути тут з вами сьогодні. Шановна пані Ющенко, шановні гості, пані та панове! Вже тут було зазначено, люди розповідали про те, де вони були двадцять років тому. Я зроблю теж саме. У той час я працював у Посольстві США в Москві і я пригадую, як ми отримували звіти про те, що можливо сталося в Україні. І, звичайно, тоді політична ситуація була відкритою, але це був перший її провал, оскільки тоді радянські лідери почали приховувати цю страшну катастрофу від людей. Більше того, комуністичні лідери висилали своїх дітей з України у той час, коли діти простих людей продовжували гратися у своїх дворах. І у той час за два тижні до катастрофи я був з дружиною у Києві та Чернігові, і я дякую Богу за те, що мої діти не опинилися пізніше поряд з цією катастрофою. Необхідно віддати належне тим діям, що були здійснені після цього. Треба сказати, що Чорнобильська катастрофа показала на що здатна міжнародна спільнота. Всім відомі зусилля міжнародні. США, народ США надавали допомогу і надалі народам України і Білорусі в подоланні наслідків цієї катастрофи. З 1992 року загальний обсяг з боку США склав 152 мільйони доларів. Ця допомога становила десь 5 тисяч різноманітних вантажів. Це були медикаменти, продукти харчування, медичне устаткування, зокрема, щоб допомогти дітям. Також уряд США інвестував значні кошти в програми захисту здоров'я. У рамках Фондації Чорнобильської ми 1996 року також співпрацювали з українським урядом. Останнього дня ми підписали угоду, передали допомогу на 8,7 мільйонів доларів, зустріли літак з цією допомогою. З 1992 року ми також надавали гуманітарну допомогу народу Білорусі. Наша гуманітарна допомога складала приблизно 240 мільйонів доларів. Знов таки ми передавали медичне устаткування, тощо. Ми також надавали допомогу жертвам Чорнобильської катастрофи. Ми будемо продовжувати допомогу, а жертвам катастрофи у рамках цієї допомоги прибуде літак з допомогою. Ця допомога знов таки організована двома неурядовими організаціями США. Наша допомога жертвам поширюється. Наприклад, у відповідь на запит пані Ющенко, член Американсько-кубинського Комітету у Флориді почали пропонувати свою допомогу. Йдеться про обмін між шпиталями, між лікарями. Представники українських шпиталів будуть працювати в Америці, туди будуть потрапляти також ті, хто постраждав від катастрофи. Дуже важливим питанням є питання безпеки, енергетичної безпеки, ядерної безпеки. Звичайно, що багато того, що досягнуто в цій області, звичайно, ядерні електростанції можуть дуже сприяти економічному розвитку країни, але дуже важливо відповідати стандартам безпеки, коли використовується ядерна енергетика. Спадщина ядерної енергетики зараз підштовхує нас до того, щоб ми і надалі докладали зусиль до поліпшення ядерної безпеки. США активно працюють у рамках МАГАТЕ, співпрацюють із своїми партнерами з інших країн для того, щоб поліпшувати ядерну безпеку. США є головним донором до Чорнобильського Фонду. Значний відсоток наших коштів буде витрачено саме на створення нового конфайнменту. Ми також співпрацюємо з Україною у галузі ядерної безпеки. Нами інвестовано біля 40 мільйонів доларів на це питання. Також ми сприяємо програмам поліпшення якості і програмам забезпечення якості. Ми співпрацюємо у галузі регуляторних режимів ядерної безпеки. Я хотів би на завершення процитувати Президента Буша, який сказав, що в ці роковини ми повинні пригадати про ті життя, які були втрачені в результаті цієї катастрофи. Але ми живемо далі сподіваннями на краще. Щиро дякую вам за вашу увагу.

Андрій Мірошніченко:

– Дякую, пане Посол. Ми також маємо честь серед наших гостей мати Посла Великої Британії пана Роберта Брінклі, який працював і в Німеччині, і в Женеві як Посол Її Величності. Пане Посол.

Пан Роберт Брінклі. Посол Великобританії в Україні

– Шановні друзі, пані та панове! Сьогодні я маю честь представляти Велику Британію на цьому заході, на якому ми зібралися, щоб згадати та поділитися роздумами

про найбільшу в світі ядерну катастрофу. У Великій Британії ми дотепер пам'ятаємо той день 26 квітня 1986 року. Ми віддаємо данину тим мужнім чоловікам та жінкам, які самовіддано ризикували, щоб взяти під контроль ту трагічну ситуацію. Чимало з них розплатилися за це своїм життям. Ми подумки перебуваємо з тими, хто навіть зараз, двадцять років потому, досі живе із наслідками цієї аварії. Чи то з хворобою, чи то з втратою близьких людей, чи з фактом переселення до інших далеких місць. Ніхто не піддає сумніву серйозність Чорнобильської аварії. Вона навчила світ багатьох важливих уроків. Вона призвела до глибшого розуміння атомної безпеки та впливу радіації на людське здоров'я та довкілля. Це було поштовхом до зміцнення національних мереж з радіаційного моніторингу та поліпшенню контрзаходів у надзвичайних ситуаціях. З часу аварії в усьому світі відбулося значне покращення у питаннях проектування безпечних систем та поведінки, а також планування заходів на час надзвичайних ситуацій. Базові міжнародні стандарти, що тепер діють стосовно безпеки, надійності та охорони довкілля по відношенню до проектування та побудови реакторів, експлуатації та ремонту, вказують на те, що вірогідність виникнення іншої аварії подібного масштабу є дуже незначною. Велика Британія вже відіграла та продовжує відігравати важливу роль у сприянні співпраці у галузях безпеки, охорони здоров'я, виведення станції з експлуатації та питань подальшого розвитку після Чорнобильської аварії. З часу катастрофи британський уряд надав і надалі надає значну фінансову допомогу, як у двохсторонньому режимі, так і в багатосторонньому режимі. Ця допомога реалізовувалася шляхом широкого спектру проектів у галузях ядерної безпеки, охорони здоров'я та захисту довкілля. Ці проекти спрямовані на вивчення причин аварії, її впливу на місцеве населення, забруднення землі, а також дослідження заходів для розвитку та посилення контрзаходів. Велика Британія та ще тринадцять країн виділили значні кошти для рахунку ядерної безпеки, близько 320 мільйонів євро. Велика Британія активно підтримувала Чорнобильський Фонд «Укриття», який був створений у 1997 році, щоб допомогти Україні, перетворити існуючий об'єкт «Укриття», побудований над зруйнованим четвертим блоком станції на стабільну та екологічно безпечну систему. Що стосується зобов'язань з боку донорів. Програми міжнародної допомоги для Чорнобиля, які адмініструються Європейським Банком, на сьогоднішній день становить близько 1 мільярда євро, що надається відповідно через Чорнобильський Фонд «Укриття» та через рахунок ядерної безпеки. З 2001 року після започаткування Великою Британією Програми для роботи з ядерною спадщиною на теренах колишнього Радянського Союзу, Сполучене Королівство виділило понад 26 мільйонів британських фунтів в якості внеску до Чорнобильського Фонду «Укриття». У Сполученому Королівстві ми дуже сподіваємося, що ті уроки, що були винесені з аварії на Чорнобильській АЕС 20 років тому унеможливають повторення цієї трагедії. Ми не забудемо мужність тих людей, які працювали, а в деяких випадках йшли на смерть, щоб запобігти подальшому поширенню цього лиха. Хоч наслідки аварії є і без цього катастрофічними, але без героїзму цих людей вони могли бути значно гіршими. Найкращою даниною у спомин про їх героїчний жертвність є спільна роботи задля запобігання повторенню катастрофи. Дякую за увагу.

Андрій Мірошніченко:

– Мені дуже приємно представити наступного доповідача, оскільки нас поєднує достатньо довга сумісна й плідна робота. Однак, я хотів би звернути увагу на те, що ця людина знає, що таке катастрофа не тільки по Чорнобилі, і не тільки по інформації з ЗМІ. Наступний доповідач, Джеремі Хартлі, представник ЮНІСЕФ в Україні. До роботи в Україні, він представляв ЮНІСЕФ у таких країнах як Югославія та Афганістан. Саме тоді, коли там відбувалися конфлікти і фактично відбувалась гуманітарна катастрофа. І я запрошую до слова представника ЮНІСЕФ в Україні Джеремі Хартлі.

Пан Джеремі Хартлі. Представник ЮНІСЕФ в Україні

– Пані Ющенко, ваші Високоповажності, шановні колеги! Від імені ЮНІСЕФ я хотів би подякувати вам, пані Ющенко, за ініціативу у скликанні цього Форуму. Я хотів би також сказати, що я вважаю за велику честь виступати перед таким поважним Форумом. Питання, пов'язані з нашим майбутнім, з нашою безпекою - питання, які мають велике значення для добробуту дітей по всьому світі. Я кажу це, бо ЮНІСЕФ, яка має мандат від Генеральної Асамблеї захищати права людини, взагалі вся система ООН, як я вважаю, має дбати про дотримання цих прав. Я хотів би нагадати вам про деякі принципи, якими має керуватися будь-яка діяльність, спрямована на захист дітей, на захист, власне, нашого майбутнього. Діти в умовах катастроф, включаючи військові конфлікти, мають ті ж потреби і права, що і діти в безпечнішому середовищі. Конвенція ООН с прав дітей повинна гарантувати дітям невід'ємні права в усіх обставинах. Саме під час катастроф діти страждають найбільше. За таких обставин тому дуже важливо, щоб держава дбала про дотримання цих прав, а так само і інші учасники діяльності, спрямованої на ліквідацію наслідків таких катастроф. Відповідно до звіту 2001 року 86 мільйонів дітей в 90-х роках постраждали від катастроф і нещасть. Набагато більше, ніж у попереднє десятиліття. Десь 10 мільйонів страждає від збройних конфліктів. Хоча ми не знаємо точно, але вважається, що десь 100 тисяч з 300 тисяч постраждалих під час цунамі були дітьми. Але ми знаємо, це число можна було б набагато зменшити, якби інформація, пов'язана з ліквідацією і відверненням катастроф була б ширше відомою. Саме тому ми повинні дбати про це тепер, коли збільшується кількість непередбачених обставин, і складність їх також зростає, що ставить під загрозу права дитини у ще більшій мірі. Саме тому, наша роль тепер є ще біль важливою, і ми маємо діяти так, щоб відбивати ці загострені потреби. Освіта і здоров'я для дітей є одним із важливих елементів, спрямованих на надання спеціальної підтримки дітям. Діти мають право на життя, на розвиток, а розвиток означає розвиток і фізичної, і психічної, і емоційної сфер. Під час катастроф слід дбати про те, щоб ці права були гарантовані так само, як і в інший час. Діти мають право на висловлення своїх думок, на участь у процесах ухвалення рішень, які їх дотикаються. Такі організації як ЮНІСЕФ дедалі більше залучають дітей у розробку процедур ліквідації наслідків катастроф. Якщо ми забуватимемо про те, скільки дітей страждає під час катастроф, це означатиме, що не віддаватиме належне заходам, спрямованим на ліквідацію наслідків. Ми вважаємо, що діти також є джерелом важливої інформації про становище своїх громад. Результати нещодавнього дослідження свідчать, що залучення дітей таки може сприяти зменшенню кількості жертв і матеріальної шкоди, завданої такими катастрофами і сприятиме швидшому відновленню життя громад як в короткотерміновій, так і в довготерміновій перспективі. Тепер я хотів би звернутися до питання Чорнобиля, оскільки саме Чорнобиль лежить в центрі цього Форуму. Двадцять річниця – це час коли слід замислитися і, зокрема, як підкреслювали інші, замислитися над тими уроками. Я хотів би торкнутися кількох з них. Насамперед не слід забувати, що шрами не заживають довгі десятиліття. Три найбільш постраждалі країни – Росія, Україна та Білорусь – і далі намагаються впоратися з дуже глибокими наслідками. Нове покоління, яке зараз зростає, а це вже третє покоління після катастрофи, і далі не позбавилися цих шрамів. По-друге, виклики, поставлені Чорнобилем з часом навіть збільшилися. І хоча безпосередні гуманітарні наслідки Чорнобильської катастрофи вдалося якоюсь мірою обмежити, але подальша робота в зонах, постраждалих від аварії, залишається такою ж самою гострою, оскільки загроза від Чорнобиля залишається, і в землі, і в умах людей. Пані та панове, діти з постраждалих районів страждають і далі. Страждають від соціальних, від економічних, від екологічних факторів, а також від особистих психосоціальних і психологічних проблем. Як зазначав мій шановний колега пан Мацуура, профілактика краща, ніж лікування. І профілактика, до речі, набагато простіша. Я перепрошую за те, що відніму кілька хвилин для того, щоб продемонструвати це на прикладі йод-дефіциту. Якщо б діти за часів катастрофи споживали б додатковий йод, можна було б зменшити кількість 4000 випадків раку щитовидної залози. Але так не

сталось. І далі йоду не вистачає. Тут проблему становить радіоактивний йод. На додаток до цього, йод-дефіцит під час вагітності впливає на розвиток мозку зародка, і може зменшити IQ дітей, що з'являються, на 10-15% . Нестача йоду є одним з провідних чинників затримок розумового розвитку дітей світу, включаючи і Україну. Як, мабуть, ви всі розумієте, це має також великі наслідки для подальшого розвитку людини. Підраховано, що ліквідація цієї нестачі могла б підвищити продуктивність праці великою мірою. Зараз лише 35% в Білорусі користуються йодованою сіллю, а в Росії і в Україні лише 30%. І це дуже важливо, бо це означає, що 750 дітей щодня народжуються з наслідками нестачі йоду в їхньому раціоні. І в той же час досить просто запобігти цьому. Лише одна ложка йоду протягом життя – ось і все, що треба людині, і багато є шляхів це зробити. Найбільш ефективним з погляду економіки, найбезпечнішим методом є вживання йодованої солі, і про це свідчать рекомендації багатьох міжнародних організацій. Тим часом, попри всі заходи, зокрема законодавчого характеру в Білорусі, Росії і Україні, питання все ще не розв'язане. ЮНІСЕФ над цим питанням працює ось уже сім років. Ми закликаємо лідерів цих держав захистити свої прийдешні покоління у досить простий спосіб – у спосіб щонайшвидшого прийняття відповідних законодавчих актів. Ну, і нарешті, я хотів би поділитися з вами думкою, про яку, можливо, не всі ви чули. Цю пропозицію висловив Карл Беллан і повторював з багатьох нагод. Він казав, що зараз ми перебуваємо на тому етапі розвитку, коли освічене керівництво повинно розуміти, що бідність і неосвіченість є найбільшими загрозами для нашого майбутнього, будучи самі по собі вже катастрофами. Саме тому боротьба з бідністю є головною метою діяльності ООН, і починається ця боротьба з інвестицій в дітей. Ви знаєте, що кількість дітей з 90-х років виросла до 100 мільйонів, тобто, втричі виросла кількість дітей, які змушені жити менш, ніж на два долари в день. А це може означати збільшення дітей, які живуть в бідності в багато разів в майбутньому. Тому ми розуміємо, що боротьба з бідністю не матиме успіху, якщо не усвідомлювати при цьому, що йдеться про захист прав дітей, про захист добробуту та працевитості прийдешніх поколінь. Надійне керівництво і прозорість дуже важливі для цієї боротьби, дуже важливо гарантувати, що ми довіряємо одне одному, зокрема в часи катастроф, і що саме на дітей спрямовані наші найкращі зусилля. Якщо ми хочемо створити світ, найбільш придатний для дітей, про що говорилося на спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН 2002 року, тоді ми повинні дбати про загальні гарантії прав дітей. Цих принципів ми маємо дотримуватися. Усі ми не можемо згаяти можливість створити 21 століття, як століття, де в центрі розвитку суспільства є дитина, яка не боїться висловлюватися з приводу якихось подій, які можуть мати на неї вплив. Дякую.

Андрій Мірошніченко:

– Щиро дякую Вам, пан Джеремі Хартлі. Я хочу сказати кілька слів, щодо тієї дуже важливої думки, яку висловив пан Хартлі, щодо йодованої солі. Це ми включимо у резолюцію нашої конференції, я думаю. Дякую Вам за цей коментар. Наступний доповідач – доктор Хіроші Накаджима, почесний Генеральний директор Міжнародної Організації Охорони Здоров'я. Пан Накаджима був першим з японських громадян, що очолив цю організацію. Він займався нейрофармакологією в Паризькому університеті, займав низку посад в організаціях охорони здоров'я. Він казав такі слова, що не можна вигадати найкращий подарунок наступній генерації, аніж добре здоров'я. Отже, слово ваше, докторе Накаджима.

Доктор Хіроші Накаджима: Почесний Генеральний директор Міжнародної Організації Охорони Здоров'я

Катастрофи: наслідки і вивчені уроки

– Дуже дякую Вам за представлення. Шановна пані Ющенко, шановні гості! Мені дуже приємно перебувати тут на конференції, присвяченій двадцятій річниці Чорнобиля.

Отже, для мене Чорнобиль – це питання, яким я займався як Генеральний Директор Міжнародної Організації Охорони Здоров'я, але, звичайно, як і людина. У той час за займав посаду регіонального директора у системі ООН. Ми займалися питаннями регіональними, це були азійські країни, і я пригадую, що тоді дуже обговорювалися питання випробування водородних бомб в районі Тихого океану. Вчора я, правда, вже про це згадував у своїй доповіді, а сьогодні я хотів би сказати кілька слів про те, що ми думаємо про майбутні дії. Можливо, вам відомо про те, що зараз йдеться про організацію, яка вже має 40 років. І ті діти, які колись поглинали радіоактивний йод мають десь тридцять років, і ті люди, які жили на той час у районі Чорнобиля, зараз їх вік десь приблизно 50-60 років. Треба сказати, що цей вік дуже вразливий з точки зору таких захворювань, як серцевні захворювання, тощо. Отже, ми повинні звичайно думати про подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, але я поділюся спочатку своїм досвідом Генерального директора ВООЗ. Коли я став Генеральним директором, на той час, я звичайно обов'язково мав справи із програмами, які пов'язані з наслідками катастрофи у Хіросімі. У нас проводилися дослідження щодо наслідків не тільки в нашій країні, але також, скажімо, наслідків для довкілля, там, де проводилися випробування бомб. І, отже, я попросив зібрати для мене усі ці результати, тобто ВООЗ концентрується на медичній допомозі, але я тоді саме зосередив свої зусилля на Чорнобилі. Я хотів поїхати, але мені сказали, що я не можу їхати ані до Мінську, ані до Києва. Мені сказали, що мені можуть надати певну інформацію в одному з обласних центрів Російської Федерації, який розташований десь в 60 кілометрах від Москви. Як мені сказали, там саме збирається уся інформація. Отже, я поїхав туди, там написали певне дослідження, надали мені певну інформацію, але вона, звичайно, була далеко неповною. Далі я хотів відвідати хоча б столицю, але тоді була перестройка, і багато казали про відкритість. Отже, я хотів приїхати до Києва, а потім до Мінську. Причина, чому я хотів подивитися ситуацію на місці, така, що я завжди віддаю перевагу не тому, щоб сидіти у себе в кабінеті, а виїжджати на місце подій. Ну, з Києвом сталося так, що Україна здобула свою незалежність, і тоді це стало простіше. І таким чином я зміг прибути до Києва, мені передали дослідження, щодо результатів катастрофи набагато більш відкрите, аніж тоді мені передали у Росії. Ну, і тут ми переходимо до питань комунікації. Як мені пояснили, на час катастрофи вся інформація тоді подавалася спочатку до Москви. Отже, був втрачений досить великий обсяг інформації. І я пригадую, яка палка суперечка у нас точилася щодо того, як здобути повну інформацію, де її знайти. Втім я тоді усвідомив, що все таки не було повної інформації, все це було передано до Москви. І, не зважаючи на те, що Чорнобиль недалеко від Києва, оці комунікації і ланки були відпрацьовані таким чином, що так, інформація до Києва надходила, потім до Москви, потім до цього Ядерного центру. Далі невідомо, де і як вона губилася. Те саме, до речі, відбувалося у Мінську. Отже, нарешті мені вдалося дістатися Мінську, ну, і я тоді, до речі, казав, що збільшиться кількість випадків захворювань на рак щитовидної залози. Тоді ніхто мені не повірив. Тоді треба сказати, що дуже багато лікарів приїздили і цікавилися, в тому числі лікарі під егідою МАГАТЕ. Що стосується радіоактивного йоду, то тоді просто про це не йшлося, і я казав, що в них почнуть виникати проблеми з щитовидною залозою. Ці проблеми почали справді виникати. Але це в Мінську у мене була така дискусія. Я побачив, що люди не вірять мені, і я зробив тоді кілька фотографій, нажаль ми не можемо показати слайдів, там є дані, щодо захворювань на рак щитовидної залози. І тоді я запропонував якомога швидше організувати загальне обслідування через УЗІ. Ця проблема виникла, і набула дуже серйозного масштабу. Ну, і знов таки йшлося про ці проблеми на Женевській конференції на десяту річницю Чорнобильської катастрофи. Тоді було напрацьовано програму міжнародної співпраці у медичній галузі. Тут в мене є карта, знов таки на слайдах. Я хотів показати, як це структурувалося. Мінськ, Київ, Чорнобиль, Брянськ – от такі тоді зони охоплювалися тією програмою. Тоді також уряди трьох країн опікувалися питанням евакуйованих людей. Це в мене знімок тієї зони, куди евакуйовані

люди потім самостійно поверталися. Там дуже високий рівень радіації. Я тоді наполягав на тому, щоб подбати і якомога більше запобігати можливому виникненню раку щитовидної залози саме у дітей. На це перш за все звернути увагу, оскільки існує дефіцит йоду у дітей. І оце, знов таки, знімок дитини, яка страждає на захворювання щитовидної залози. Це я власноруч зробив цю фотографію, коли я відвідував місцеву лікарню. Показуючи цю фотографію, мені вдалося зібрати досить істотні кошти від міжнародної спільноти для того, щоб напрацьовувати ці програми боротьби проти захворювань щитовидної залози. Треба сказати також, що очікується також збільшення випадків лейкемії, але оскільки там латентний період є довшим, то поки що не можна робити якихось остаточних висновків. Отже, ви знаєте, що небезпечні захворювання виникають у разі іонізуючої радіації. Це захворювання щитовидної залози, потім виникає лейкемія, а також можна очікувати збільшення випадків захворювання на рак, але, власне, дуже важко тлумачити цифри, прив'язувати їх конкретно до саме цієї події. Не можна також забувати і про довготривалі посттравматичні порушення. Отже, після десятої річниці катастрофи я багато разів приїздив до Києва, до Мінську. Мені, правда, не вдалося потрапити безпосередньо на сам майданчик Чорнобиля. На п'ятнадцяту річницю я також відвідав цю країну, може хтось пригадує. Проте, ще тоді п'ятнадцята річниця також відзначалася у Москві, а у Києві, це було більше така, на зразок наукової конференції. Тобто зібралися фахівці саме в Києві. В той час я вже вийшов у відставку. Тоді більшість представників міжнародної спільноти поїхали до Москви, а ми до Києва. А тут ми почали дискусію саме щодо лейкемії, і я пригадую, ми тоді отримали звіт з Російської Федерації, щодо того, що лейкемією почали хворіти ліквідатори. Я думаю, що от зараз, саме двадцять років після трагедії треба очікувати збільшення випадків захворювання на лейкемію. Власне, це мій особистий прогноз. Ну, далі, що стосується раку грудей, Білорусь, скажімо, повідомляє про те, що кількість випадків зросла втричі, але багато лікарів знає, що рак грудей у жінок часто виникає у зв'язку з дисфункцією щитовидної залози. Отже, ми зіштовхуємося з двома проблемами. Я кажу, що, скажімо, молоді жінки, які попали під дію радіації і, можливо, їхні захворювання виникли внаслідок прямої дії радіації, а тепер згадаємо про дітей, яким лікують зараз щитовидну залозу. Вони вже підрастають, стають дорослими, і існує можливість того, що якби наслідок дисфункції щитовидної залози не перетворилася, скажімо, на рак завдяки лікувальним заходам, але разом з тим вона могла стати причиною виникнення раку грудей. Отже, зараз я як раз працюю у цій ділянці. Ми спілкуємося з екологами в Україні, тобто шукаємо, чи є справді зв'язок між дисфункцією щитовидної залози та раком грудей. Отже, тепер ми кажемо про дітей, точніше про тих, хто був дитиною під час цієї катастрофи. Я немолода людина, але якщо я проживу ще хоча б 5 років, то я обов'язково і надалі буду займатися цією темою, і ми обов'язково ще повернемося до цих прогнозів і до результатів. Я хочу сказати, що в Європі зустрічається частіше не рак легенів через паління, як це багато хто думає, а збільшується кількість випадків захворювання на рак грудей. Я розумію так, що мій час вичерпався. Я вибачаюся, я підготував слайди. Якби я мав слайди, то, звичайно, промова була б цікавішою. Але, коли когось цікавить, то давайте, може, розмножимо цю доповідь і роздамо її. Проблема ще одна яка, що пресу завжди цікавить, скільки людей постраждало конкретно. Отже, я гадаю, що тут не можна спекулювати. Кажуть там... 150 тисяч, 200 тисяч, але що ми рекомендуємо. Краще, ніж про це дбати, давайте краще думати про запобіжну, профілактичну медицину, і саме цим займатися, на цьому зосереджувати увагу. Щиро вам дякую за вашу увагу.

Андрій Мірошніченко:

– Дякую, доктору Хороші Накаджимі. А тепер, звичайно, я з великим задоволенням представляю Голову і Співзасновника нашої Організації Зенона Матківського, що очолює Фонд допомоги розвитку дітям Чорнобиля. Він в Нью-Джерсі понад тридцять років очолював Хірургічний Фонд, і разом із своєю дружиною очолює Фонд, що вже довгі роки

надає допомогу дітям Чорнобиля. Отримав, до речі, як перший іноземець, нагороду з рук Президента України. Доктор Матківський – Вам слово.

Доктор Зенон Матківський: Фонд допомоги дітям Чорнобиля (США)

Чорнобильська аварія – каталізатор потужної міжнародної гуманітарної допомоги

– Пані Ющенко, Ваші Високоповажності, пані і панове! Попри величезні трагедії, які приніс Чорнобиль, він надав і великі можливості для світової науки у сфері дослідження наслідків радіологічного враження людей. І зараз ми розуміємо, що великі наслідки, які викликало занедбання проблеми ще в Радянські часи має якимось чином бути відвернено. Чи пов'язані сучасні хвороби дітей з Чорнобилем, чи ні, не так вже важливо. Набагато важливіше створити медичну інфраструктуру в країнах, які найбільш постраждали від катастрофи для того, щоб можна було убезпечити майбутні покоління від вроджених травм чи інших проблем. Ті демократичні перетворення, які зрештою призвели до зруйнування Радянського Союзу, ми мусимо згадати і Чорнобиль, оскільки він був все ж таки каталізатором модернізації медичної системи України. Навіть невеликі інвестиції в цю сферу все ж таки призвели до значного підвищення якості обслуговування в багатьох лікарнях, хоча Національна Академія Наук підготувала спеціальний звіт, в якому підтверджувала, що безпечних доз радіації немає. Навіть невеличка часточка плутонію при вдиханні може з часом викликати рак. Внаслідок Чорнобиля, звичайно, не можна говорити про викидання однієї часточки. Це мільйони кюрі радіації в Україні, Білорусії і Центральній і Східній Європі. За деякими підрахунками еквівалент 270 бомб на кшталт Хіросіми могли б викликати таке забруднення. Навіть у Швеції відчувалися наслідки цієї катастрофи за багато тисяч миль від епіцентру, не кажучи вже про багато інших місць у Західній Європі, де було відзначено підвищення рівня радіації не лише у навколишньому середовищі, але й в харчових продуктах. Було зазначено, що це підвищення зберігалось ще до 1989 року. Багато хто погодиться, що зростання кількості раку щитовидної залози пов'язано з викидом радіоактивного йоду. Ми знаємо, що дев'ять тисяч дітей отримали діагноз «ураження щитовидної залози передракового стану». Тут мені б хотілося пригадати те, що сказав пан Джеремі Хартлі у зв'язку з вживанням йодованої солі, для мене це дуже важливо. Я б усіх закликав лікарів, науковців України лобювати в усякий можливий спосіб усі органи влади держави для того щоб зрештою закон було ухвалено, адже йдеться про дуже серйозну ситуацію, що впливає на стабільність, на фізичний і психічний розвиток дітей. За останні чотири роки колектив американських і українських генетиків обстежив стан новонароджених в Волинській і Ровенській областях, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, і вони відзначили підвищений рівень синдрому Дауна і інших родових уражень, таких як брак органів і кінцівок. Вони задокументували усі ці випадки і заснували перший реєстр родових уражень в Україні. 2500 дітей з катарактами було зареєстровано останніми роками. У 2001 році рівень захворювання на катаракту був вдвічі більше, ніж у 1993 році. І ще один важливий доказ наслідків Чорнобиля, це збільшення, поширення інших захворювань. Колектив дослідників досліджував зразки тканин дітей ліквідаторів Чорнобильської аварії. Вони побачили підвищення кількості враження хромосом проти кількості, яка реєструвалася ще до катастрофи. А це може мати наслідки для правнуків тих, хто народився під час Чорнобильської катастрофи. Було з'ясовано статистично значуще зростання захворювання лейкемією дітей у районах вражених катастрофою. У Рівненській і в Волинській областях вдвічі більше, аніж в Полтаві, де відзначалося до 1986 року найвищий по Україні рівень захворювання лейкемією. Було відшукано підтвердження наявності цезію в плаценті матерів, а також в тканинах мертвонароджених дітей. Діти цезій і стронцій всмоктують в свої кістки замість кальцію, що призводить до враження їхніх кісток, і зазвичай у дітей ми не визначаємо наявності цих радіоактивних елементів. Ми вважаємо, що українська

медична інфраструктура, яка за часів Радянського Союзу зазнала великих збитків, має бути вдосконалена. Понад 55 мільйонів доларів у вигляді обладнання і медикаментів було надано з цієї метою. Ми допомогли заснувати спеціальну лікарню у Львові, а також діагностичну лабораторію, яка вважається однією з найкращих у Східній Європі. Ця лабораторія дозволяє встановлювати з більшою точністю всі випадки дитячої лейкемії. Було також надано допомогу для закупівлі апаратури магніто-резонансних досліджень, ми допомогли заснувати 20 неонатальних відділень. У цих лікарнях завдяки цьому було зареєстровано зменшення кількості смертності дітей попри зростання кількості пацієнтів. Також важливо відзначити, що з 90-х років дітей, які народжувалися менш, ніж кілограм вважали фактично мертвонародженими, бо не було можливості їх лікувати. Ми, звичайно, мабуть, ніколи не дізнаємося про кількість тих, що загинули внаслідок того, що не існувало можливості їх лікування відразу після народження. Зараз рівень смертності серед п'ятисотграмових новонароджених становить 24 на тисячу, що у тричі вище, ніж відповідна цифра у США, але все ж таки менша, аніж у тих лікарнях, куди не було інвестовано відповідних ресурсів. Тому так важливо взяти на себе працю і постачати цій лікарні сучасне обладнання, нові технології, бо без їх існування не вдасться врятувати життя новонароджених. Крім постачання новітніх технологій, наш Фонд також організував спеціальні конференції, присвячені дитячим проблемам. Ми також опублікували один з найвідоміших посібників у сфері неонатології, і ми будемо і далі шукати істини і допомагати рятувати життя українських дітей. Ми закликаємо усіх вас підтримати нас у цих зусиллях, оскільки ми вважаємо, що ця справа варта всіх наших зусиль. Дякую за увагу.

Андрій Мірошніченко:

– Хотілось би ще раз подякувати Фонду «Діти Чорнобиля» за все, що вони роблять для боротьби з наслідками Чорнобильської катастрофи, а також б усім іншим організаціям, представники яких як раз будуть зараз виступати. Я запрошую до слова доктора Ангеліну Нягу, доктора медичних наук, професора, Президента Асоціації «Лікарі Чорнобиля», головного редактора Міжнародного Журналу Радіаційної Медицини. Ця людина є одним з найкращих національних експертів в області медицини, медицини катастроф і радіаційної медицини. Вона стала засновником Асоціації «Лікарі Чорнобиля», яка зареєстрована у 1990 році, і дії цієї організації направлено в першу чергу на дослідження і впровадження новітніх технологій, щодо зменшення наслідків Чорнобильської катастрофи.

Професор Ангеліна Нягу. Президент Міжнародної асоціації Лікарі Чорнобиля.

– Шановна Катерино Михайлівно! Шановні колеги! Ми щасливі бачити всіх вас разом з нами у цей час, незважаючи на те, що ця подія є для нас дуже сумною. Тим не менше, ваша солідарність, ваше тепле ставлення до нас надає нам насаги і сил для того, щоб подолати найважчі наслідки цієї катастрофи, надає сил нашій державі, яка витрачає неймовірні кошти, докладає неймовірних зусиль для подолання цих наслідків. В цьому залі присутні люди гуманістичного напрямку, люди, які дбають про людину, люди, які співчують нам, оскільки нам відомо, що одночасно ми маємо тут дві події. Подія надзвичайно жорстка, яка підтримується такою організацією, як МАГАТЕ, але існує решта світової спільноти, яка є разом з нами, яка протягом місяців після озвучування цього Форуму питає саму себе, що ж це таке відбувається, чому ми чуємо такі дві різні точки зору сьогодні. Ми ж знаємо, що сталося. Мені сьогодні дуже сподобався лист від науковця з Естонії, який все поставив на свої місця. Людство розвивається і людство повинно бути відповідальним за те, що діється сьогодні у світі. Сьогодні ми спостерігаємо розвиток надзвичайних технологій. Технологій, які з одного боку показують нас як homo sapiens, тобто людину розумну, яка здатна на багато що, яка має дуже потужні здібності

для розвитку величезних технологій, але одночасно бачимо, що ми відстаємо морально і етично від цього технологічного розвитку. Ми ще й досі дозволяємо світу розвивати технології подвійного призначення, які можуть допомагати розвитку і одночасно можуть знищити людство. Я була дуже рада, коли отримала пропозицію взяти участь у цьому Форумі, бо цей Форум дозволить привернути увагу світової спільноти до нашої проблеми і до нас, як до країни взагалі. Ми вдячні вам і ми закликаємо вас і в подальшому брати участь у наших подальших дискусіях. Щиро вам дякую.

Андрій Мірошніченко:

– Я хотів би надати слово Гарнець Оксані, кандидату психологічних наук, менеджеру проекту ПРООН. Вивченням психологічних наслідків Чорнобильської катастрофи пані Гарнець почала займатися зразу після аварії в Чорнобилі в 1986 році, спочатку як експерт, потім як керівник окремих програм ЮНЕСКО, Чорнобильської програми ООН та Чорнобильської програми відродження і розвитку ПРООН. Прошу до слова.

Пані Оксана Гарнець:

– Шановна пані Ющенко, високоповажні гості, шановні колеги! Я хочу звернутися з кількома словами, які стосуються тої сфери, в якій я працюю досить давно, а саме – психологічні наслідки Чорнобильської катастрофи. Психологічні наслідки Чорнобильської катастрофи, нажаль, за двадцять років не зникають, а тільки розвиваються. І справа в тому, що динаміка цих наслідків показує, що вони, по-перше, змінюються і поглиблюються, заглиблюються в кожен індивідуальну психологію, але що найбільш важливо, і найбільш серйозно, на мій погляд, це те, що вони передаються із покоління в покоління. Сьогодні пан Хартлі говорив, що ми вже маємо третє покоління людей, які постраждали внаслідок Чорнобиля. Тобто ми вже маємо дітей тих, хто є дітьми постраждалих. І проблема в тому, що ці діти несуть на собі всю ту вагу психологічних наслідків, які мали їх батьки. Психологічні наслідки Чорнобиля дуже складні, і це зрозуміло, тому що складні ті феномени, які призвели до цього. Це не тільки побоювання конкретних радіоактивних наслідків, це є дуже великий стрес, який виник після переселення людей. І якщо подивитися на статистику, то так званий синдром жертви, тобто комплекс психологічних наслідків, які мають люди після катастрофи, він більш притаманний людям, які переселені, ніж тим, які залишилися жити у дуже ризикованих умовах, тому що розрив соціальних зв'язків, зміна соціального статусу, зміна взагалі умов проживання призвела до того, що люди опинилися у певній безпомічі, у певному нерозумінні того, як рухатися далі. Чорнобильська катастрофа – це дуже складна катастрофа, і саме ми і говоримо про неї не як про аварію, а про катастрофу, тому що той спектр наслідків, які ми маємо, фактично чіпляє всі сторони людського життя, і не применшуючи значення екологічних наслідків, н применшуючи значення медичних наслідків, я хочу сказати про те, що ми не маємо права втратити молоде покоління, яке несе на собі тягар Чорнобильської катастрофи. Тобто, якщо говорити вже в термінах більш професійних, це молоді люди, які нажаль проявляють певні риси песимізму, соціальної пасивності, це люди, які, хоча вони і молоді, і, здається, мали б дивитися у майбутнє, вони дуже важко будують своє майбутнє, вони дуже важко перемагають всі ці стигми чорнобильські, які лежать на них завдяки в тому числі і впливу старшого покоління. І я хотіла б всіх сьогодні пізніше запросити у секції до дискусії, щодо того, як ми можемо це робити. Завдяки міжнародним організаціям, а саме, завдяки ЮНЕСКО була створена модель надання психологічної допомоги постраждалим, при чому це комплексна модель. Це модель, яка включає і індивідуальну психологічну допомогу, і групову психологічну допомогу, і в тому числі розбудову, розвиток соціальної тканини суспільства, тобто і соціальну допомогу. Я розумію, що в тому масштабі, як це зроблено було ЮНЕСКО, а потім програмою розвитку ООН, це модельні речі, але ми, я думаю, як

суспільство, повинні подивитися, як можна ці моделі впровадити таким чином, щоб дати нашому молодому поколінню, яке вважає себе постраждалим, і яке таким є, дати їм сподівання на те, що вони можуть розбудувати нормальне своє індивідуальне і суспільне життя. Мені хотілося б сказати, що третина з тих, хто проживає на забруднених територіях, і хто є людьми постраждалими – це діти і підлітки. І це саме той контингент, з яким треба працювати. Існують зараз в Україні, створені завдяки ЮНЕСКО та ПРООН 5 центрів соціально-психологічної реабілітації населення. І вони дуже активно працюють з дітьми. І ця система почала розвиватися вшир, тобто створюються менші такі осередки у невеличких селах, які теж допомагають людям вийти з кризового стану. І я думаю, що це перші кроки, які ви повинні підтримувати і надалі, тому що я думаю, що найбільший ризик, який зараз у нас є з точки зору психології української нації – це втратити оце покоління, яке вже є третім після Чорнобиля, і, якщо ми йому не допоможемо бути активним, вирішувати своє життя самим і будувати свої життєві перспективи, нам буде дуже важко сподіватися на державу, яка буде процвітати. Дякую за увагу.

Андрій Мірошніченко:

– Ми надаємо слово нашій колезі, яка допомогла в ініціації цього проекту. Пані доктор професор Людмила Порохняк-Гановська, редактор журналу «Сімейний лікар», Голова Медичної Ради Міжнародної Організації «Жіноча Громада». Дякую.

Професор Людмила Порохняк-Гановська. Голова Медичної Ради Міжнародної Організації «Жіноча Громада».

– Шановна Катерино Михайлівно, шановні присутні! Я хочу від імені усіх ще раз нагадати, що сталося тоді 26 квітня 1986 року. Для мене, як і для багатьох людей, які жили в Радянському Союзі, тоді сталася неймовірна річ. Перш за все ми чули наше радіо, ми читали наші газети, але разом з тим, після того, коли ви все це чули, читали, сприймали цю інформацію, ви йшли на кухню, зачиняли двері і слухали радіо «Свобода», слухали «Голос Америки», тому що ми мали два джерела інформації. Ми мали зовсім різні, абсолютно різні джерела, і ми хотіли знати одне, ми хотіли знати правду. І тому я дуже вдячна, Катерино Михайлівно, за те, що Ви сказали, що головне в цій проблемі – це знати правду. І сьогодні я також зупинилася на тому, що я знову в тому самому положенні, я вчора була в театрі, я слухала все те, що нам говорили: 50 смертей внаслідок того, що люди загинули від гострої променевої хвороби і чотири тисячі можливих смертей від злоякісних пухлин. І я бачу, те, що є в нас в країні – два мільйони 650 тисяч людей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи і мають цей статус. Наш Президент вчора в своїй прекрасній промові сказав річ, яка мене вразила. Він сказав, що він, як Президент України не знає, які дійсно є масштаби Чорнобильської катастрофи. Але ж в нас є дуже велика кількість державних службовців, науковців, у нас є дві різні позиції на те, що залишилося в реакторі. І я можу це сказати, як мати сина, який чотирнадцять років працює в зоні відчуження, тому я такі речі знаю абсолютно точно. В реакторі залишилося або 70% всього того палива, і тоді це ще три Чорнобилі, які знаходяться в ста кілометрах від Києва, тому що те, що знаходиться під саркофагом, ви самі розумієте, що ніхто не може керувати тими процесами. Або тоді було викинуто в повітря практично весь вміст реактору, і тоді ми не можемо говорити про те, що, як сказав доктор Матківський, 270 бомб над Хіросімою, ми можемо говорити про 1000 бомб, які вибухнули в Хіросімі. І тоді, значить, та колективна доза, яку отримала Україна, яку отримало взагалі все людство, вона втричі більша. То, де правда? І тому, я дуже дякую сьогоднішньому Гуманітарному Форуму, я дякую, що ми тут зібралися, і тому, що ми можемо нарешті сказати, що так, відбулася гуманітарна катастрофа, і в основі цієї катастрофи є те, що немає правди, і ми хочемо, щоб ця правда була. І я вам дуже дякую і сподіваюся, що ми всі разом будемо шукати цю правду. Наша емблема сьогоднішнього Форуму, ідея якої була розроблена

нашими дизайнерами «Жіночої Громади», має два символи – це крило лелеки, яке несе світ і тендітна жіноча долоня, яка може втримати цей світ. Дякую за увагу.

Андрій Мірошніченко

–А зараз я хотів би вже надати слово останньому доповідачу першого пленарного засідання, і запросити до слова Ольгу Коваленко. Це людина, яка фактично здійснювала всю роботу зі всіма доповідями і безпосередньо працювала з цими пропозиціями, які надходили щодо загальної резолюції, яку ви маєте в себе в документах. І ми запропонуємо її на затвердження під час вечірнього пленарного засідання.

Пані Ольга Коваленко. Міжнародний благодійний фонд „Україна-3000.

Прийняття рішень щодо майбутнього: діалог з розвитку людини

– Шановна Катерино Михайлівно, шановні друзі! Ми вже розпочали діалог про майбутнє, розпочали з найскладнішої теми – «Катастрофи, людина, майбутнє, еволюція». Розпочали для того, щоб побачити дорогу в майбутнє. Дивитися в майбутнє треба з радістю, бо саме поглядом мудрості, любові, добра можна побачити істину дороги, дорогу творення, творення світу зовнішнього і творення світу внутрішнього. Бо майбутнє не прогнозується, воно твориться думками, мріями, намірами, а потім вже діями людей. Ви скажете, в усіх різні мрії та сподівання. Так, це правда, але коли люди живуть у світлі добра, вони завжди можуть узгодити свої дії, знайти спільне підґрунтя, і приймати рішення щодо майбутнього лише після діалогу, після обговорення всіх можливих стратегій розвитку. Діалог, який ми розпочали є фундаментом для прийняття рішень про майбутнє. Саме узгодження інтересів, а не пригноблення стає основою подальшого прийняття стратегічних рішень про спільний розвиток, де ніхто не буде ображений і кожен буде творити. Для цього потрібен особливий діалог. Загальним підґрунтям такого діалогу є розвиток людини. Мета нашого діалогу – шляхи творення майбутнього. Першим кроком до творення – є усвідомлення дійсності. У нас є секція, яка займається усвідомленням дійсності. Це секція про реальність, вона буде працювати тут, у залі. Другим кроком є усвідомлення закономірності розвитку, і у нас будуть працювати філософи. Спеціальна секція буде працювати у музичному салоні. А третя секція – «Розроблення спільного плану дій» – тут будуть працювати стратеги, люди, які бачать перспективи. У вас у папках є дуже цікавий проект – проект нашого підсумкового документу, який називається Маніфест відповідальності. Маніфест відповідальності українською і англійською мовами. Ви пам'ятаєте, мабуть, Біль про права США. Ми хотіли, щоб в Україні з'явився Маніфест відповідальності людини. Якщо у вас буде така можливість, а я думаю, вона буде під час обідньої перерви роботи сесії, надати нам, будь ласка, пропозиції по цьому Маніфесту, і ми зробимо наш спільний документ про відповідальність людини. Перша його частини насправді оголошена Катериною Михайлівною Ющенко. Це вивчені уроки. Їх чотири – жити у правді, щоб творити в істині, позбавитися егоїзму, віднайти нові цінності, думати про ближні і наступні покоління, вчитись законам та зберігати рівновагу цілісного світу, об'єднувати зусилля для того, щоб рухатися далі разом. Друга частина цього документу присвячена терміновим заходам у трьох сферах – у сфері охорони здоров'я, просвіти та у сфері створення глобального партнерства – глобального партнерства з розвитку. Третій розділ присвячено благодійності та відповідальності. Ми дуже вдячні світовій спільноті за все, що вони для нас зробили під час катастрофи. Але ми хочемо сказати, що благодійність має стати нормою життя, нормою життя відповідальної людини. Останній розділ присвячено розвитку людини і діалогу з розвитку людини. Ми маємо надію, що наш лелека буде перелітати з форуму на форум, і говорити ми будемо про освіту майбутнього, про екологію майбутнього, про соціум майбутнього, про науку майбутнього. І, таким чином,

ми рано чи пізно побачимо загальну цілісну картину світу. Нам буде дуже легко приймати рішення. Дуже легко рухатися, коли ти бачиш, і дуже важко, коли знаходишся в темряві. Ми вам дуже вдячні за те, що ви погодилися говорити на таку складну тему, і начебто на печальну тему. Але насправді ми починаємо рухатись, починаємо рухатись з пустелі. Ми маємо надію що це – старт, старт для України, старт для світової спільноти і старт для розвитку людини, кожної особистості. Дякую за увагу.